
מילטון פרידמן: אני תמיד צודק

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר

23.7.2002

גרסה מקוצרת ומצונזרת של מאמר זה פורסמה לאחר עיכובים רבים
בידיעות אחרונות 30.7.2002

ביום ג' שעבר התפרסם ב'ממוץ' ראיון שערך סבר פלוצקר עם מילטון פרידמן, ובו חשף
האחרון ללא מורא וללא משוא פנים את מסתורי תורתו. והנה עיקריה.

א. פרידמן וגן-העדן

מילטון פרידמן סבור שאנחנו בדרך אל גן-העדן. שמו של גן-העדן: "קפיטליזם-
תחרותי-טהור".

מי ששם מיכשולים בדרך לגן-העדן הם שני האויבים הגדולים של המין האנושי:
'המונופולים' ו'הממשלות'. שניהם מחבלים ללא-הרף ב'תחרות הבריאה' וב'שוק
החופשי'.

הסיבה ל'מונופולים' ולמשברים היא בעיקר "...עודף פיקוח ורגולציה, שחנקה
דיכאה ועיוותה את התחרות החופשית. התרופה הנכונה היא צמצום הרגולציה. השוק,
ככל שהוא חופשי יותר, כך הוא בריא יותר ומתפקד טוב יותר לרווחת כולם..."; ובכלל,
ככל שתקטן המעורבות הממשלתית, 'המונופולים' יעלמו והתנודות המחזוריות
בקפיטליזם יתמתנו.

עד כאן עיקרי פולחן 'השוק החופשי' מתוצרת כנסיית 'מדע הכלכלה'. על המנטרות
האלה חוזרים השכם והערב מרבית הכלכלנים הנאורים ובעצם מרבית הילידים ברחבי
העולם הקפיטליסטי. המעניין הוא, שכמו בכל הדתות, אין הרבה קשר בין האמונות של
הכהן הגדול פרידמן וצאן מרעיתו הכלכלנים, ובין עובדות החיים. והעובדות אינן
נעימות ביותר.

עובדה היא שבארה"ב של סוף המאה התשע-עשרה, לא היתה כמעט 'התערבות
ממשלתית'. זה היה 'התור המוזהב' של 'כלכלת השוק התחרותי'. אף על פי כן, דווקא
בתקופה זו צמחו תאגידי-הענק של ארה"ב והתגבשה אליטת-הכוח האמריקנית אשר
שולטת עד היום במשק העולמי. הממשל האמריקני נאלץ לנקוט במדיניות רגולציה
ופיקוח רק כתוצאה מהמשבר הגדול בשנות השלושים, שהתחולל כתוצאה מפריחת
'הקפיטליזם-התחרותי-טהור'.

ב. פרידמן והמשבר

פרידמן טוען בביטחון רב, כי הקאפיטליזם אינו נמצא במשבר. יתר על כן, "... הרעיון
של משברים הכרחיים בקאפיטליזם הוא ירושת התיאוריות המופרכות של מארכס...";
בקאפיטליזם אין משברים, לפי פרידמן, אלא יש רק הפסדים עונתיים; ואין רע בהם.
להיפך: הם הכרחיים לטיהור המערכת מאי יעילות נקודתית.

ניצן וביכלר – מילטון פרידמן: אני תמיד צודק

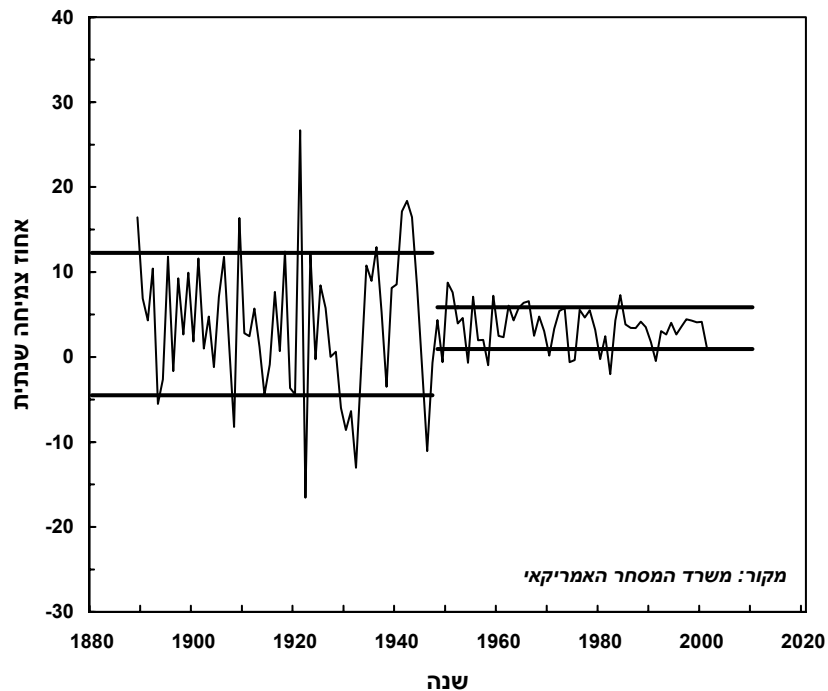
הבעיה העיקרית בקאפיטליזם, על פי פרידמן, היא ההתערבות הממשלתית. ברגע שהממשלה מנסה למנוע הפסדים ולפעול בניגוד ליכולות השוק, היא גורמת ליעיוותים; ואלו מוליכים למשברים כלליים של אינפלציה, אבטלה, וחוסר-צמיחה. זאת אמונה הברורה מאליה לכלל המאמינים ברחבי העולם, מגרינספאן ועד לסילבן את קליין.

אבל, מה לעשות, ועובדות החיים שוב סותרות את עיקרי האמונה. העובדות מוצגות בגרף, שמתאר את שיעורי הצמיחה של התוצר המקומי בארה"ב בין 1880 לבין 2001. בגרף מובלטות התנודות בשיעורי הצמיחה באמצעות קווי תיחום, שיוצרים מעין 'רצועה'. ('הרצועה' מודדת למעשה את סטיית-התקן מעל ומתחת לממוצע התנודות).

קל לראות שמדובר בשתי תקופות: תקופה אחת, מאז 1880 ועד למלחמת העולם השנייה, היתה תקופה סוערת ומלווה בתנודות חריפות בצמיחה (סטיית תקן של 8.4 או טווח של 16.8). התקופה השנייה, שמאז 1945 ועד ל-2001 הצטיינה ביציבותה (סטיית התקן ירדה ל-2.5 או לטווח של 5).

התקופה הראשונה נחשבת לתקופת הזוהר של "הקפיטליזם-התחרותי-הטהור". בתקופה זו מיעטה הממשלה האמריקנית להתערב (אחוז ההוצאות של הממשל בתוך התוצר המקומי היה עד שנות השלושים כ-5%), והמשק האמריקני סבל מתנודות חריפות שהפכו למשברים אשר איימו על כל שיטת 'השוק החופשי'.

שיעור צמיחת התמ"ג האמריקאי מאז סוף המאה ה-19

ניצן וביכלר – מילטון פרידמן: אני תמיד צודק

התקופה השנייה, מ-1945 ועד ימינו, שנואה על פרידמן וחסידיו: מעורבות הממשל במשק האמריקני הלכה וגדלה (בממוצע כ-20% מתוך התמ"ג) ומשום מה, התנודות בצמיחה קטנו באופן דרסטי.

המציאות, אם כן, מפריכה את 'מדע הכלכלה' של פרידמן: מאז אמצע שנות הארבעים, התנודות המחזוריות נחלשו באופן ניכר והגיעו לשליש מרמתן בתקופה הקודמת; וכל זאת קרה בשעה שהממשל הגדיל את מעורבותו פי שלושה לעומת התקופה הקודמת.

אלא שהמציאות, לעתים נדירות הרתיעה את פרידמן וחסידיו מלהמשיך ולדבוק בדרך האמת: התיאוריה תמיד תקפה. הממשלות הם שימעותות את המציאות. והמציאות, יש להודות, כלומר אין להודות, אינה נעימה.

ג. פרידמן והנוכלים

זימי 'הכלכלה החדשה' 'התחרותית' נתגלו במלוא קלונם? פרידמן אינו מתרגש: "... זה לא משבר של שיטה. אלו רק אפיזודות, מקרים בודדים של נוכלים... הרוב המכריע של התאגידים הכלכליים עושה עסקיו כחוק, בדרך נאותה וללא הונאה...".

ובאמת מדוע על העסקים הגדולים להזדקק לנוכליות? הרי בשני העשורים האחרונים חילקו הממשלות ברחבי העולם את הנכסים הממשלתיים בחצי חנם ('הפרטה') לבעלי ההון הגדולים המקורבים והמרוחקים, הכל על פי חוק. רונלד רייגן, חסיד 'היוזמה החופשית' סידר למקורביו בעסקי הנפט פטורים ממס, ולמקורביו בעסקי הנשק הוא אירגן הזמנות בהיקף ללא תקדים מ'הפנטגון'; הכל כמובן על פי חוק. בישראל, שברו את האיגודים המקצועיים, הכניסו את קופות הפנסיה לבורסה, ניצלו ללא הגנה את העובדים הפלסטיניים, ייבאו פועלים זרים, כולל זונות, הכל על פי חוק. עכשו יגרשו את הפועלים הזרים, שוב על פי חוק ובדרך הנאותה. רוב ההתנחלויות הן 'חוקיות', וסיפוח הגולן נעשה על פי חוק.

ראוי לציין, כי בשני העשורים האחרונים, מי שניצחו על חלוקת הנכסים הממשלתיים והציבוריים ברחבי העולם – מבריטניה וישראל ועד למקסיקו וברזיל – היו תלמידיו של מילטון פרידמן, הידועים יותר בשם: 'נערי שיקגו'.

ד. פרידמן והעסקים הגדולים

מעבר לרמאויות החשבונאיות ול'אפיזודות', פרידמן טוען כי אין צורך ברשויות הממשלתיות, ובעיקר אין צורך ברשות לניירות ערך כדי להגן על חסכוניות הציבור. לטענתו: "... יעשו זאת המשקיעים הגדולים. בשביל להגן על כספם... היום המשקיעים הגדולים מזניחים את חובותיהם, לא בודקים לעומק את הנעשה בתוך החברות שאת מניותיהן רכשו, מפני שהם סומכים על רשות ניירות הערך. והתוצאה האומללה ידועה...". כלומר, שוב הפיקוח הממשלתי אשם במפולת.

הבה נבדוק מה עשו 'המשקיעים הגדולים' בעשור האחרון וכיצד הם הגנו על כספי המשקיעים.

ללא ספק, הם היטיבו לפעול בעת המשבר ביפן ב-1989, בעת משבר מקסיקו ב-1994, בעת משבר דרום-מזרח אסיה ב-1997, בעת משבר רוסיה ב-1998, בעת משבר הנסד"ק ב-2000, בעת משבר ארגנטינה ב-2002. לאורך כל הדרך, 'המשקיעים הגדולים' ונציגיהם, כגון 'סטאנדרד אנד פורס', 'מודיסי', ושאר בנקאי ההשקעות הגדולים, הברוקרים הגדולים וכמובן אין לשכוח את האנאליסטים הגדולים – המליצו בחום ערב ההתמוטטויות על ניירות הערך שהתגלו כחסרי כל ערך. לאורך כל הדרך הם לא הראו סימן כלשהו שהם מתרשמים מהפיקוח של הרשות לניירות הערך.

ניצן וביכלר – מילטון פרידמן: אני תמיד צודק

הבעיה נעוצה בעולם העובדות, ואלו אינן מסתדרות עם אמונותיו של פרידמן. האמונה הרווחת היא שכ- 40% ממשקי הבית בארה"ב מחזיקים במניות, ומשום כך, אותם 'משקיעים קטנים' מסוגלים לפעול כבלם נגד נוכלויות. העובדות הן אחרות: 90% מהנכסים הפיננסיים בארה"ב מצויים בבעלות העשרון העליון, ועיקר המסחר והמחירים נקבע על ידי קבוצה מצומצמת של כמה עשרות קבוצות הון ו'משקיעים גדולים'. הם קבעו את קצב התנפחות הנכסים, את קצב המיזוגים, את קצב חלוקת ההכנסות והרכוש בארה"ב. הם גם נותרו עם הרווחים והותירו את המוני 'המשקיעים הקטנים' עם ההפסדים. מה שנותר לאחר המפולת, הוא חוב אדיר שמוטל על כתפי החברה האמריקנית, ואנו יודעים היטב מי יממנו: אותם 'משקיעים קטנים'.

ה. פרידמן ומדע הכלכלה

קיימת גם עובדה אכזרית, שפרידמן אוהב להתעלם ממנה: הסיבה לכך ש'המונופולים' הירבו ומרבים לממן את האגדות על 'התחרות הבריאה' של מילטון פרידמן ושות'. מי שיטרח לקרוא את ההיסטוריה של הקפיטליזם האמריקני, יווכח לדעת שפולחן 'השוק המשוכלל' ו'התחרות החופשית' לא צמח באויר. הפולחן קודם והופץ באמצעות מימון כבד של העסקים הגדולים.

הפולחן נוצר בראשיתו באוניברסיטת שיקגו שם כיכב במשך שנים מילטון פרידמן. מי שמימן את הקמת החוג לכלכלה באוניברסיטת שיקגו בתחילת המאה העשרים היה ג'ון ד. רוקפלר. משפחת רוקפלר התמחתה בכל החידושים העיקריים של הגבלת 'התחרות הבריאה'. המשפחה החלה דרכה בהשתלטות על זיקוק הנפט בארה"ב תוך כדי חיסול, לעתים בכוח ובאיומים, של מאות מזקקים עצמאיים. לאחר מכן היא השתלטה על ויסות התפוקה של הנפט בארה"ב ובעולם. היא פיתחה את מוסד 'הטראסטי' ויצרה בריתות עם בעלי מסילות הברזל וראשי הבנקים הגדולים. היא עיצבה את מרבית הפטנטים המוכרים בעולם: שבירת איגודים מקצועיים, תימרון טעמים של הצרכנים, הרצת מניות באופן חוקי, שימון עיתונים, שיחוד פוליטיקאים, מימון קרנות אקדמיות לימחקר כלכלי, קניית ממשלות בעולם הפריפריאלי. הפעילויות האחרונות נועדו, מן הסתם, לחפות על מעלליה האלימים של המשפחה, שכללו, עקירתם והשמדתם של אנדיאנים שישבו לרוע מזלם על אדמות רוויות בנפט בארה"ב ובאמריקה-הלטינית.

ג'ון ד. רוקפלר שתרם 45 מיליון דולר לאוניברסיטת שיקגו אמר: "... זוהי ההשקעה הטובה ביותר שהיתה לי בחיי. האל הטוב נתן לי את הכסף, ואיך יכולתי למנוע אותו משיקגו...". המשרתים האקדמיים התייחסו ביראת כבוד לאדון רוקפלר. אפילו בחוג לספרות של אוניברסיטת שיקגו טרח אחד הפרופסורים ופירסם מחקר מלומד שבו הוא טען כי "...רוקפלר עולה בגאוניותו היצירתית על הומרוס, דנטה ושקספיר...". לעומת זאת פרופסורים אחרים, שהעזו למתוח ביקורת על האוליגרכיה האמריקנית ועל השיטות שפיתח רוקפלר וחבריו לשבירת השביתות ולקניית הפוליטיקאים – גורשו מאוניברסיטת שיקגו, ולמעשה, ממרבית האוניברסיטאות החשובות בארה"ב. כך, נסללה הדרך להשתלטותה של 'אסכולת שיקגו', המפיצה הקנאות של בשורת 'השוק החופשי' ו'הצרכן הריבוני'. הכנסיה יסדה סניפים ושלוחות סרטניות במרבית אוניברסיטאות העולם, כולל כמובן באלו של ישראל.

מה שמוזר הוא, שכנסיית 'השוק החופשי' לא מוותרת מעולם על הזיכיון המונופוליסטי שלה בשוק האקדמי. חסידיה של מילטון פרידמן חדרו לכל חלקה בריאה באוניברסיטאות, בממשלים וכמובן בבנקים המרכזיים ברחבי העולם. מוזרה עוד יותר הוא העובדה, שמילטון פרידמן, הכהן הגדול של 'התחרות הבריאה', וחסידיה

ניצן וביכלר – מילטון פרידמן: אני תמיד צודק

באוניברסיטאות, הטיפו תמיד לשבירת האיגודים המקצועיים 'המונופוליסטים' ולהפיכת שוק העבודה ל'תחרותי'. משום מה, הם מעולם לא העלו על דעתם לוותר על 'הקביעות' שלהם באוניברסיטאות. חסידיו של פרידמן בישראל, שהם חלק לא מבוטל מהפרופסורים לכלכלה באוניברסיטאות, מעולם לא העלו על דעתם לוותר על זכותם לקבל פנסיה תקציבית. לעומת זאת, הם שמחו לשלוח את בשר התותחים, השכירים והפנסיות שלהם, אל עבר כוחות השוק.

אבל אין טעם להתווכח עם דת מנצחת בכל מקום בעולם. כפי שהכהן הגדול עצמו מעיד: "צדקתי אז, צדקתי מאז, אני צודק כעת, ואיני רואה סיבה לשנות את דעותי...". כפי שאמרו ברומא ההיסטוריונים מטעם, בעת שהאימפריה היתה בשיא: "אבוי למנוצחים..."

יהונתן ניצן nitzan@yorku.ca
שמשון ביכלר shim100@hotmail.co.il